

розроблення й упровадження спеціальних методик навчання, зокрема іноземної мови, нарисної геометрії тощо; формування медіатеки (друкованих, рукописних і електронних конспектів лекцій, відеозаписів лекційних матеріалів із синхронним сурдоперекладом чи текстовим рядком); застосування мультимедійних курсів з текстовими рядками; навчання студентів користування адаптивними технічними засобами: комп'ютером і периферійними пристроями, програмним забезпеченням, медіатекою; підготовку груп тьюторів для підтримки навчання студентів тощо.

Проблеми доступності навчання студентів із вадами опорно-рухового апарату (ОРА) переважно пов'язані з бар'єрністю навколишнього середовища (для візочників), а також труднощами комунікації, конспектування та виконання письмових робіт (для студентів із ДЦП).

Оскільки реальне середовище міста і ВНЗ лише частково пристосовано до потреб студентів-візочників, існує цілий спектр незручностей, що ускладнюють їх навчання, а саме: непристосованість міського транспорту, надмірна висота бордюрів і відсутність пандусів суттєво звужують можливості студентів-візочників самостійно дістатися до ВНЗ; недостатня ширина дверних проїмів і проходу між рядами парт в аудиторіях призводять до недоступності ряду приміщень для студентів-візочників; конструкція стандартних парт унеможлиблює розміщення біля них студента на візку і утруднює процес конспектування; непристосованість (або ж відсутність) ліфтів робить недоступними (без сторонньої допомоги) приміщення на всіх поверхах, окрім першого, для студентів-візочників. Такі студенти потребують спеціального транспорту, щоб дістатися до ВНЗ, постійної допомоги супроводжуванів для пересування в межах ВНЗ, доставки книг з бібліотеки, транспортування до аудиторії чи адміністративних приміщень за відсутності ліфтів тощо.

Проблеми студентів із ДЦП у процесі навчання пов'язані з їх руховими особливостями: некоординованістю рухів, підвищеним тонусом м'язів, спазмами кінцівок, які ускладнюють або й унеможливають конспектування лекцій, виконання письмових чи лабораторних завдань, складання письмових іспитів тощо. Нечіткість вимови та специфіка артикуляції заважають їх вільному спілкуванню з іншими студентами та викладачами. Тому для полегшення навчання студентів із ДЦП необхідне впровадження у навчальний процес сучасних комп'ютерних технологій і технічних засобів, а саме застосування диктофонів для аудіозапису навчальних занять; виконання практичних завдань і складання іспитів на комп'ютері; забезпечення студентів дидактичними матеріалами; надання послуг тьюторів; користування медіатекою.

Таким чином, приймаючи на навчання студентів з інвалідністю, ВНЗ мають забезпечити технічний супровід їх навчання, необхідне дидактичне забезпечення, умови для самостійної роботи та тьюторський супровід. При цьому необхідно застосовувати індивідуальний підхід з урахуванням особливостей кожної нозології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Таланчук П.М. Шлях до інтеграції.— К.: Університет "Україна", 2002.— 20 с.
2. Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Система супроводу навчання студентів з інвалідністю у вищому навчальному закладі // Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами».— К.: Університет «Україна», 2003.— С.119–121.
3. Computers helping people with special needs // proceedings of the 7-th International Conference, Karlsruhe, Germany, 2000.— 788 p.
4. Цейтлин Г.Е. "ОКНО В МИР", наукоемкая информационная технология для социальной реабилитации пользователей с физическими недостатками // Информационні технології в соціально-трудоувій реабілітації інвалідів (Матеріали I Міжна-

А. Г. Шевцов,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ОСВІТИ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Рассматриваются концептуальные черты проектирования системы интегрированного обучения людей с особенными потребностями с использованием личностно ориентированных педагогических технологий. Эти технологии отвечают новой гуманистической философской образовательной парадигме XXI ст., которая должна быть положена в основу построения учебно-воспитательного процесса учеников и студентов с инвалидностью.

The conceptual features of designing of system of the integrated training of the people with special needs with use personality-centered pedagogical technologies are considered. There technologies correspond to new humanistic philosophical educational paradigm of XXI century, which should be taken as a basis of construction education process for the disabled people.

Створення системи інтегрованої освіти людей з особливими потребами відбувається сьогодні в умовах переходу від техногенної цивілізації ХХ ст. до антропогенної цивілізації майбутнього. Неперервний інноваційний пошук сучасної освітньої парадигми виводить нас до нового магістрального шляху її розвитку і до таких форм навчання, котрі істотно відрізняються від середньовічних за походженням і відмінним рисам класно-урочної та лекційно-семінарської систем. Останні загалом неадекватні як умовам сьогоденного дня — через вельми низький коефіцієнт корисної дії, так і завданням організації навчально-виховного процесу людей з особливими потребами в інтегрованих групах — через непридатність традиційних педагогічних технологій для урахування цих особливих індивідуальних потреб.

Викладемо деякі концептуальні засади проектування системи інтегрованої освіти людей з особливими потребами із застосуванням особистісно орієнтованих педагогічних технологій.

Сучасні дослідники доводять, що внаслідок тривалих інноваційних пошуків в світовому освітньому процесі сформувалися й співіснують дві основні парадигми освіти — технократична (іноді в цьому напрямі виокремлюють традиціоналістичну та раціоналістичну моделі) і гуманістична [1]. Саме остання освітня парадигма ставить у центр уваги учня, студента як активного суб'єкта навчально-виховного процесу, як вільну особистість, що перебуває у стані саморозвитку.

У вітчизняній літературі, в офіційних освітянських документах ця нова філософсько-освітня парадигма XXI століття визначається процесом, який є основною її змістовною характеристикою — гуманізацією освіти та навчання. Хоча є автори [2], котрі додержуються іншої думки. Гуманізація освіти загалом, тобто поліпшення умов освіти для людини, посилення уваги до її потреб тощо в тій чи іншій формі, відбувалася завжди, а відтак є недостатньою для сутнісної характеристики сучасного етапу розвитку суспільства й освіти. Адже процес “гуманізації” до цього часу цілком мирно уживався з “антигуманними” характеристиками освітніх систем.

Річ у тім, що основним завданням вітчизняної освіти і дотепер є надання знань. Учні перетворюються, по суті, просто на інструмент досягнення абстрактних і іноді далеких від них завдань — виконання програми, засвоєння матеріалу. Різко суперечить гуманістичним принципам освіти виведення критеріїв оцінювання навчального процесу за рамки індивідуальних рис людини. Орієнтири навчання перебувають виключно у сфері зовнішніх по відношенню до студентів явищ, адже знання та їх конкретні форми: програми, предмети, теми — абсолютно індивідуальні до особливостей учнів. А відтак звужуються і можливості індивідуального навчання, яке є одним із основних пріоритетів гуманістичної освіти [2].

У традиційній освіті оцінюється рівень знань, умінь і навичок (ЗУН) учня, а не те, як вони впливають на його розвиток. Безумовно, це суперечить гуманістичному ідеалу. Останній орієнтує навчальний процес на максимальний розвиток особистості з включенням механізмів саморегуляції цього розвитку на рівні внутрішньої мотивації індивіда. Між тим, ми розглядаємо освіту, зокрема вищу, насамперед як засіб соціальної реабілітації і такого формування особистості людини з інвалідністю, яке сприяє її інтеграції у суспільство.

Ми не можемо погодитись на підхід до навчання інвалідів майже виключно з кадрово-професійної точки зору. Головне питання, що стоїть перед чиновниками, які планують результати діяльності закладів освіти та професійної реабілітації інвалідів, стосується кількості працевлаштованих випускників. У проект освітньо-реабілітаційного процесу закладається така ідеологія: якщо людина одразу після закінчення навчання не знайде роботу, вчити її не потрібно.

Наша зруйнована економіка насправді не вимагає нині великої кількості

спеціалістів. Багато високоосвічених і кваліфікованих кадрів з нормальним здоров'ям залишаються поза потребою в них народного господарства. Через це й виникає в державних діячів думка: навіщо вчити інвалідів, яким ще важче конкурувати на ринку праці?

За такого підходу цілковито ігнорується реабілітаційна сутність освіти для людей з особливими потребами. Освітні заклади навчають студентів, спеціалістів, професіоналів, але не особистостей. І це чи не найбільша втрата для суспільства. Кадрово-професійна система освіти — це антиособистісна, а відтак — антигуманна система освіти, що стримує розвиток і індивіда, і суспільства.

Тому нас аж ніяк не влаштовує “квазігуманістична риторика” у сфері побудови інтеграційної освіти для інвалідів, а заслуговує на увагу, як пише М.І. Романенко, “гуманоцентрична переорієнтація освіти” [2], коли гуманістичні цінності й ідеали стають основою для більшості освітніх закладів. Тільки тоді ми можемо говорити про їх відкритість для людей з особливими потребами.

Гуманістична парадигма освіти репрезентована множиною моделей, дидактичних технологій і концепцій особистісно орієнтованого навчання.

Певною мірою концепція особистісно орієнтованого навчання реалізувалась у спеціальній освіті дітей з інвалідністю, оскільки сама ідеологічна мета спеціальної освіти спрямовувала організацію спеціального навчання як орієнтованого на особливі потреби учня з фізичними та сенсорними вадами. В сучасній літературі можна зустріти і певну критику на адресу спеціальної освіти: соціальне маркірування дитини з особливими потребами як “дефектної”, неповноцінної; охоплення системою спеціальної освіти лише частини тих, хто її потребує: “випадання” з неї дітей з глибокими порушеннями розвитку, відсутність спеціалізованої психолого-педагогічної допомоги дітям із слабвираженими порушеннями; жорсткість і безваріантність форм отримання спеціальної освіти; примат освітнього стандарту над розвитком особистості дитини; штучна ізоляція дитини в особливому соціумі, яка, певна річ, далеко не сприяє її наступній адаптації в суспільстві [3]. В той же час звичайному навчання в інтегрованих класах і групах набагато складніше пройти верифікацію на індивідуальний, диференційований підхід до учня чи студента з інвалідністю.

Тому цілком природно, що для концептуального підходу до проектування системи інтегрованої освіти людей з особливими потребами ми обираємо особистісно орієнтовані педагогічні технології.

Наведемо деякі поняття й методики, які можна віднести до цих технологій.

Особистісно-орієнтована освіта (Personality-Centered Education) забезпечує розвиток і саморозвиток особистості учня, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності [4]. Навчання в ній спрямовано на розвиток індивідуальних можливостей кожного і як пріоритетна мета виділяється розвиток інтелектуальних здібностей.

Така освіта базується на визнанні за кожним учнем права вибору власного шляху розвитку через створення альтернативних форм навчання.

Зміст освіти, його засоби і методи структуруються в такий спосіб, що дають змогу учневі проявити вибірковість щодо предметного матеріалу, його виду та форми. Задля цього розробляються індивідуальні програми навчання, що моделюють дослідницьке (пошукове) мислення; організуються групові заняття на основі діалогу й імітаційно-рольових ігор; конструюється навчальний матеріал для реалізації методу дослідницьких проектів, що виконують самі студенти.

Критеріальна база особистісно орієнтованого навчання будується не стільки на відстежуванні й оцінюванні досягнутих знань, умінь і навичок, скільки на сформованості якостей розуму (інтелекту) як особистісних новотворів.

Продуктивне навчання (Productive Learning) — практика особистісно орієнтованого навчання в процесі конкретної роботи на основі її вільного вибору учнями і з урахуванням їхніх інтересів.

Продуктивне навчання, на противагу традиційному, дотримується цілей випереджального розвитку автономності й активності особи. На противагу домінуючій освітній системі воно характеризується тим, що освітній процес має на виході індивідуальний досвід продуктивної діяльності.

Як про різновид особистісно орієнтованого навчання іноді говорять про технологію індивідуального стилю навчання (The Learning Style Approach), чи про так зване різномірне навчання. Індивідуальний стиль навчання також оснований на урахуванні індивідуальних особливостей кожного учня, особливостей його психічного розвитку, темпераменту, типу нервової діяльності і, звичайно, здоров'я.

Люди загалом за своєю природою різні. Традиційна школа, зрозуміло, не враховує весь спектр відмінностей особистості учня. Вона не просто не здатна дати повноцінну освіту дитині з інвалідністю, а є в цьому сенсі ворожим для його інтелектуального та соціально-психологічного розвитку середовищем.

У системі освіти студентів і учнів з вадами здоров'я заслуговують на увагу так звані валеологічні технології в навчальному процесі. Основні показники цих технологій — особистісна спрямованість, інтенсивність — не дають додаткового навантаження на нервову систему і прискорюють творчий розвиток особистості. При цьому навчання відповідає природним психофізичним властивостям особи та його організму.

Ресурсно-орієнтоване навчання (Resource-Based Learning) — філософія й методологія освіти, яка забезпечує викладачів цілісним підходом до організації процесу навчання в епоху інформаційного суспільства. Значно поширене в розвинутих країнах (США, Австралії, Канаді та ін.), воно спрямовано не лише на засвоєння знань і набуття навичок, а й на тренінг здатності на самостійне та активне перетворення проблемно-інформаційного середовища [5].

Інноваційність такої освітньої технології цілком зрозуміла, адже вона поступово відсуває в минуле традиційну орієнтацію ВНЗ на навчання просто знань і навичок, властивих певній професії. За нових умов люди повинні ставати різнобічними, гнучкими і “вічними” учнями з тим, щоб уміти швидко адаптуватись до нового роду занять чи до нових вимог.

Для того щоб підготувати учня чи студента з інвалідністю до життя у III тисячолітті, до праці у нових умовах інформаційного суспільства, необхідно передусім прищепити йому інформаційну культуру, якій, власне, і відповідає технологія ресурсно-орієнтованого навчання.

Технологією XXI століття в літературі називають також **метод проектів і навчання в співробітництві (Cooperative Learning)** [4]. Його називають також методом проблем і пов'язують з ідеями гуманістичного напрямку у філософії та освіті, розробленими американським філософом і педагогом Дж.Дьюї, а також його учнем В.Х.Кілпатриком. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, вмінь самостійно конструювати свої знання, вмінь орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення.

Безумовно, до новітніх технологій навчання та організації навчального процесу, які можна зарахувати до множини особистісно орієнтованих моделей, ми повинні віднести і модульне структурування дидактичного матеріалу та модульно-рейтингову організацію навчання, відкриту та дистанційну освіту.

Розглядаючи практичні можливості реалізації особистісно орієнтованого навчання потрібно враховувати, що свобода суб'єкта у виборі цілей і засобів їх досягнення на основі усвідомлення ним особистісних потреб є найважливішою умовою становлення особистості, що самоактуалізується. В умовах інтегрованого навчального закладу реальне забезпечення вибору студентом з інвалідністю освітньої траєкторії може стати важливим фактором його соціалізації в умовах ВНЗ.

Отже, на нашу думку, сучасна парадигма освіти вимагає від нас комплексного та комбінованого використання усіх кращих світових навчальних і виховних технологій, синергетичного синтезу з них педагогічної системи персонально для кожного студента, залежно від його індивідуальної програми соціальної та медичної реабілітації. І це відповідатиме справжній гуманізації нашої системи вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саранов А.М. Методические ориентиры исследования инновационных процессов в образовании // Педагогическое образование и наука.— 2001.— № 2.— С. 65-72.
2. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: Наук. монографія.— Д.: Промінь, 2001.
3. Малофеев Н.Н. Современное состояние коррекционной педагогики // Альманах Института коррекционной педагогики РАО.— М., 2000.— № 1.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров.— М.: Академия, 2001.